

ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทาง สถาบันพลังจิตตานุภาพ

AN ANALYTICAL STUDY OF THE MODEL OF MEDITATION TEACHING OF PHALUANGCITTANUPAB (WILL POWER) INSTITUTE

: พระมงคล ปิยบุตฺโต (หลวงปากดี)*
มานพ นักการเรียนรู้**
ภาวิชิต สุขวรรณดี**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการสอนสมาธิ 2) เพื่อศึกษารูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ และ 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ วิทยานิพนธ์เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารและแผ่นซีดีเกี่ยวกับการสอนสมาธิของพระธรรมมงคลญาณ (วิริยงค์ สิริธโร) ตำราและงานวิจัยมาวิเคราะห์ประกอบกับคำชี้แจงแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วสรุปผลการวิจัยและนำเสนอด้วยวิธีบรรยายเชิงพรรณนาในเนื้อหาบทต่าง ๆ ตามลำดับ

ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญมี 5 แนวทาง คือแนวทาง พุท - โธ แนวทาง อานาปานสติ แนวทาง ยุบหนอ - พองหนอ แนวทาง รูป - นาม และแนวทาง สัมมา - อระหัง 2) สถาบันพลังจิตตานุภาพก่อตั้งโดยพระธรรมมงคลญาณ (วิริยงค์ สิริธโร) รูปแบบการสอนสมาธิใช้แนวทาง พุท - โธ เน้นไปที่สมถกรรมฐาน 40 วิธีจากคัมภีร์วิสุทธิมรรคและมุตโตทัย สถาบันดังกล่าวได้สร้างหลักสูตรครูสมาธิที่สอนสมาธิให้แก่พระภิกษุสามเณรและหลักสูตรครูสมาธิแก่ประชาชนทั้งที่ชาวไทยและชาวต่างชาติ ใช้ระยะเวลาในการเรียน 6 เดือน (หลักสูตร 200

* นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย

** อาจารย์ที่ปรึกษา

ชั่วโมง)ในแต่ละหลักสูตรแบ่งออกเป็น 3 เทอม ๆ ละ 40 วันเรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ มีการสอนผ่านสื่อวีดิโอคอนเฟอร์เรนซ์ พร้อมทั้งนำไปสอบปฏิบัติภาคสนาม ณ ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่เป็นเวลา 4 วัน 3 คืน จึงจะจบหลักสูตร และจัดพิธีมอบใบประกาศนียบัตรให้ 3) ผลการวิเคราะห์คุณค่าการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ พบว่า มีคุณค่าทางด้านการสร้างครูสอนสมาธิ คุณค่าด้านความสามัคคี คุณค่าด้านการพัฒนาจิตใจ และคุณค่าด้านการพัฒนาด้านตนเอง

Abstracts

The objectives of this thematic paper are as follows: 1) to study the model of meditation teaching according to Buddhist Doctrines, 2) to study the model of meditation teaching according to Phalangchittanupab (Willpower) Institute and 3) to analyze the value of the meditation teaching according to Phalangchittanupab (Willpower) Institute. This research is a qualitative study, focused on documentaries, studies mainly on the Tipitaka, documentaries relating and works of Phra Dhammongkolyan (Viriyang Sirintharo) and the consultation of the advisors. All the data are classified into system, concluded and presented in descriptive analysis.

The results of research are found as follows: 1) There are five outstanding

models of meditation teaching according to Buddhist Doctrines as follows:-

(1) Bud-dho (Buddha Inspiration) Model, (2) Anapanasati (Respiration Observation) Model, (3) Yubnho-Pongnho (Rising-Falling) Model, (4) Body and Mind Model and (5) Samma Arahang Model.

2) Phalangchittanupab (Willpower) Institute was established by Phra Dhammongkolyan (Viriyang Sirintharo) to teach Buddhist Meditation for his followers in the model of Bud-dho

(Buddha Inspiration) emphasizing on Kammaṭṭhāna 40 (Forty meditation objects) from Visuddhimagga (The Path of Purification) and Muttotai scriptures. This

institute built the meditation instructor curriculum for monks and novices together with lay people both Thais and foreigners with the period course of 6 months (200 hours course). Each curriculum is divided

to three period terms of 40 days with both theoretical and practical parts teaching by information technology vdo conference media and bringing to practice at the

suitable places especially on Doi Inthanon Park, Chiangmai Province for 4 days and 3 nights and receiving the certificate of Meditation for completely practice persons. 3) The results of the analysis of the values of the meditation teaching

according to Phalangchittanupab (Willpower)

Institute are the value of the meditation instructor production, the value of the harmony, the value of the mind development and the value of the self development.

บทนำ

ความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยีมีการพัฒนาก้าวไปไกลในยุคโลกาภิวัตน์ได้มีการปลูกสร้างทางด้านวัตถุต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกสบายของคนในยุคปัจจุบัน ทั้งที่อยู่อาศัย เครื่องโดยสารที่สามารถย่อระยะทางได้ง่าย เช่น โทรศัพท์ โทรศัพท โทรสาร คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างเพื่อสนองความต้องการทางกายภาพ คือ ให้ความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต เมื่อความต้องการของคนมีมากขึ้นการแสวงหาทรัพยากรต่าง ๆ จึงเป็นการแข่งขันและการต่อสู้เอาเปรียบของคนในสังคมเดียวกัน จึงเกิดปัญหาทางสังคม ปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ รวมถึงปัญหาการเมืองการปกครอง สาเหตุคือไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจึงส่งผลกระทบต่อทั้งตนเองและผู้อื่นในทางพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่วางรากฐาน ในการดำเนินชีวิตให้คนได้อยู่กันอย่างสงบสุข ด้วยการพัฒนาทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ด้วยการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาประพฤติปฏิบัติเป็นต้น รอบรู้ในสิ่งทั้งปวงสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ในหลักทั้งสามจึงมีความเกี่ยวคู่ต่อกันด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้ถึงจุดหมายสูงสุดอันเป็นเป้าหมายทางพระพุทธศาสนา

สถาบันพลังจิตตานุภาพซึ่งก่อตั้งขึ้นโดย พระธรรมมงคลญาณ (วิริยงค์ สิริธโร) ได้ประกาศ

เปิดสอนหลักสูตรครูสมาธิ ณ นครธรรม วัดธรรมมงคลและเปิดรับสมัครนักศึกษาเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2540 โดยวัตถุประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพมี 3 ข้อ คือ

1. ด้านการพัฒนาประชาชนทางด้านจิตใจ สถาบันพลังจิตตานุภาพเน้นการพัฒนาจิตใจของบุคคลเป็นหลักโดยใช้หลักสูตรครูสมาธิที่เป็นแนวทางการฝึกสมาธิ เพื่อความสงบสุขในสังคม
2. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการอาชีพ มีการสร้างศูนย์ฝึกอาชีพและสถาบันออกแบบชนาพัฒนา
3. ด้านศาสนวัตถุ ได้สร้างเจดีย์ และสถานปฏิบัติธรรมเนื่องจากกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต บุคคลเมื่อมีกำลังใจแล้วย่อมบังเกิดความสุขทำให้ชีวิตบรรลุความสำเร็จได้ เมื่อขาดกำลังใจย่อมมีความทุกข์ กิจการงานก็ล้มเหลวร่างกายก็พลอยทรุดโทรมไปด้วย ถ้ากำลังใจดีก็สามารถบรรเทาโรคร้ายไข้เจ็บได้เป็นอย่างดี เด็กและกำลังใจเยาวชนเมื่อมีกำลังใจดี จะมีความเฉลียวฉลาด เรียนเก่ง สมองโปร่งใส ดังนั้น กำลังใจมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตแก่ทุกเพศทุกวัย

บทบาทในการพัฒนาสังคมด้านจิตใจ โดยการสอนสมาธิในหลักสูตรครูสมาธิ ซึ่งมีจุดเด่นของการสอนสมาธิแบบง่าย ๆ บุคคลใดตั้งใจปฏิบัติก็ย่อมทำได้ในหลักการเบื้องต้นด้วยการภาวนาพุทโธพร้อมกับมีสติติดตามลมหายใจและเป็นการทำอย่างสม่ำเสมอเน้นการใช้ในชีวิตประจำวัน การทำสมาธินั้นเป็นการเสริมสร้างศักยภาพในการดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็นการเรียนหนังสือหรือการทำงาน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัย

สนใจที่จะศึกษาเรื่องรูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ เพื่อจะได้นำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางปฏิบัติฝึกอบรมและเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านจิตใจแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการสอนสมาธิ
2. เพื่อศึกษารูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยศึกษารูปแบบการสอนสมาธิ รูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพและวิเคราะห์คุณค่าการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์มุตโตทัย หนังสือหลักสูตรครูสมาธิ สื่อต่าง ๆ ของพระธรรมมงคลญาณ (วิริยงค์ สิรินธโร) เอกสาร ตำรา บทความวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวิธีการและขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิ (primary source) ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์มุตโตทัย หนังสือหลักสูตรครูสมาธิ และสื่อต่าง ๆ ของพระธรรมมงคลญาณ

(วิริยงค์ สิรินธโร) และเอกสารทุติยภูมิ (secondary source) ได้แก่ ตำราและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการสอนสมาธิจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ คือ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และห้องสมุดวัดธรรมมงคล ศูนย์สมาธิวิริยานุภาพ

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

1) นำข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพที่ได้มาทำการแยกแยะจัดประเภท ตามความเหมาะสมแก่เนื้อหาในแต่ละบท

2) ศึกษาข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เปรียบเทียบ อธิบายความ ดีความ ให้ความหมายตามความเหมาะสมของเนื้อหา

3) นำข้อมูลที่ได้ไปเขียนลงแต่ละบทตามความสอดคล้องและเหมาะสมแก่เนื้อหาของการศึกษา

3. นำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับขั้นตอนในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ในเนื้อหาบทต่าง ๆ แล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการสอนสมาธิ

รูปแบบการสอนสมาธิที่สำคัญมี 5 แนวทาง ดังนี้

1) สายพุทโธ คือการตั้งมั่นจนจิตเป็นหนึ่ง อยู่ในคำบริกรรมนั้นจนชำนาญเต็มที่แล้วก็สอนให้พิจารณา พุทโธ กับผู้ว่า พุทโธ จนปราศจากนิรันดร์ 5

2) สายอานาปานสติ คือการกำหนดลมหายใจเข้าออกให้จิตตั้งมั่นกับลมหายใจ

เข้าออกอย่างเดียวเป็นอารมณ์โดยกำหนดจิตไปไว้ในอิริยาบถต่าง ๆ

3) สายรูป - นาม คือการเอาสติไปดูรูปนามตามสภาพความเป็นจริงตามนัยแห่งสติปัญญา

4) สายยฺหหนอ - พองหนอ คือการเอาสติไปกำกับไว้ในอิริยาบถต่าง ๆ

5) สายสัมมาอะระหัง คือการให้กำหนดเป็นดวงแก้วใส ๆ อยู่เหนือสะดือขึ้นไป 2 นิ้ว แล้วเอาจิตไปตั้งไว้ตรงนั้น ภาวนาไปเรื่อย ๆ เอาดวงแก้วเป็นที่ตั้งของดวงจิตให้มีสติกำกับ

2. รูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ

สถาบันพลังจิตตานุภาพซึ่งก่อตั้งขึ้นโดย พระธรรมมงคลญาณ (วิริยัง สิริธโร) ได้ประกาศเปิดสอนหลักสูตรครูสมาธิ ณ นครธรรมวัดธรรมมงคลและเปิดรับสมัครนักศึกษาเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2540 โดยวัตถุประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพมี 3 ข้อ คือ

1) ด้านการพัฒนาประชาชนทางด้านจิตใจ สถาบันพลังจิตตานุภาพเน้นการพัฒนาจิตใจของบุคคลเป็นหลักโดยใช้หลักสูตรครูสมาธิที่เป็นแนวทางการฝึกสมาธิ เพื่อความสงบสุขในสังสารวัฏ

2) ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการอาชีพ มีการสร้างศูนย์ฝึกอาชีพและสถาบันออกแบบชนาพัฒน์

3) ด้านศาสนวัตถุ ได้สร้างเจดีย์ และสถานปฏิบัติธรรมเนื่องจากกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต บุคคลเมื่อมีกำลังใจแล้วย่อมบังเกิดความสุขทำให้ชีวิตบรรลุความสำเร็จได้เมื่อขาดกำลังใจย่อมมีความทุกข์ กิจการงาน

ก็ล้มเหลวร่างกายก็พลอยทรุดโทรมไปด้วย ถ้ากำลังใจดีก็สามารถบรรเทาโรคร้ายไข้เจ็บได้เป็นอย่างดี เด็กและกำลังใจเยาวชนเมื่อมีกำลังใจดีจะมีความเฉลียวฉลาด เรียนเก่ง สมองโปร่งใส ดังนั้นกำลังใจมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตแก่ทุกเพศทุกวัย

สถาบันพลังจิตตานุภาพได้สอนสมาธิอย่างแบบง่าย ๆ อันเป็นพื้นฐานของจิตใจเป็นการอบรมจิตใจมีคณะผู้บริหารงานการสอนสมาธิไปยังประชาชนทั้งเด็ก เยาวชน นักธุรกิจ นักปกครองนักเรียนนักศึกษาเพื่อการกล่อมเกล่าจิตใจ และช่วยแก้ไขปัญหาด้านอกในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน ผลของการทำสมาธิสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้และส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติต่อไป

รูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพใช้แนวทาง พุท - โธ เน้นไปที่สมถกรรมฐาน 40 วิธีจากคัมภีร์วิสุทธิมรรคและมุตโตทัยโดยพระธรรมมงคลญาณ (วิริยัง สิริธโร) ผ่านสื่อวีดิโอคอนเฟอร์เรนซ์

3. ผลการวิเคราะห์คุณค่าการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ

1) คุณค่าทางด้านการสร้างครูสมาธิ
หลังจากผู้ที่เรียนจบครูสมาธิแล้วและต้องมาเรียนในหลักสูตรอาจารย์สมาธิหน้าที่เป็นครูสอนสมาธิในการเผยแผ่มีการบรรยายหัวข้อสมาธิและปฏิบัติหลังจากนั้นให้มีการฝึกฝนสอนหน้าชั้นเรียน

2) คุณค่าด้านความสามัคคี
สถาบันพลังจิตตานุภาพมีนโยบายที่จะปลูกฝังเมตตาธรรมให้รู้จักหน้าความรับผิดชอบเสียสละช่วยให้ตนเองและผู้อื่นเกิดความสงบสุข

และเมื่อใดทำสมาธิจะทำให้เกิดคุณธรรมจะส่งผลให้เกิดความสามัคคีแก่ผู้เข้าเรียน

3) คุณค่าทางด้านจิตใจ

สถาบันพลังจิตตานุภาพมีการสอนสมาธิเมื่อทำสมาธิเรื่อย ๆ ก็เกิดคุณธรรมทำให้เกิดความคลายทิฐิมานะเกิดความเมตตาอยากจะช่วยเหลือสังคมมีระเบียบวินัยสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

4) คุณค่าทางด้านการพัฒนาตัวเอง

เมื่อได้เรียนการสอนสมาธิจะเกิดความสุขในด้านจิตใจจะทำให้เกิดศรัทธาความเชื่อมั่นต่อหน้าที่ของตัวเองมีความมุ่งมั่นเมื่อได้รับหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายรู้จักรับผิดชอบ

ปัจจุบันได้มีการผลิตครูสมาธิอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีทั้งหมด 190 กว่าสาขา ทั้งนี้เพื่อให้พอเพียงแห่งความต้องการซึ่งปัจจุบันสถาบันพลังจิตตานุภาพได้สอนสมาธิอย่างแบบง่าย ๆ อันเป็นพื้นฐานของจิตใจเป็นการอบรมจิตใจ มีคณะผู้บริหารงานการสอนสมาธิไปยังประชาชนทั้งเด็ก เยาวชน นักธุรกิจ นักปกครอง นักเรียน นักศึกษา เพื่อการกล่อมเกลาคิดใจ และช่วยแก้ไขปัญหาด้านการดำเนินชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน ผลของการทำสมาธิสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้และส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติต่อไป

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรนำรูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ ไปเป็นหลักสูตรในการสอนสมาธิแก่พระสงฆ์และประชาชน

2) สถาบันการศึกษาควรนำรูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ ไปใช้ในเชิงบูรณาการการเรียนรู้เพื่อให้เยาวชนได้นำไปการปฏิบัติทำให้เกิดผลการเรียนรู้ที่สูงขึ้น

3) หน่วยงานภาครัฐและเอกชนอื่น ๆ สำคัญควรส่งเสริมให้มีการนำรูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ ไปประยุกต์ใช้เพื่อทำให้มีสติไม่ผิดพลาดในการทำงาน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัย

1) ควรวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การสะสมพลังจิตเพื่อก่อให้เกิดการกรองอารมณ์ได้ดีขึ้น”

2) ควรวิจัยเรื่อง “การสอนสมาธิโดยใช้สื่อวิดีโอคอนเฟอร์เรนซ์เพื่อให้เกิดการสอนอย่างทั่วถึง”

3) ควรวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสอนวิธิตสมาธิแก่เด็กและเยาวชนเพื่อให้มีผลการเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้น”

4) ควรวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์จุดพลังอำนาจเพื่อนำไปสู่การรู้แจ้ง”

5) ควรวิจัยเรื่อง “เปรียบเทียบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพกับแนวทางการสอนสมาธิอื่น ๆ”

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2552).

พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.
พิมพ์ครั้งที่ 11 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมธีรราชฆานูณี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ. 9).

(2542). **วิปัสสนากรรมฐาน**. กรุงเทพฯ-
มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, ราชบัณฑิต).

(2548). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษา
พุทธศาสนา** ชุตคำ วัด. ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ-
มหานคร: เลียงเชียง.

พระธรรมธีรราชฆานูณี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ. 9).

(2542). **วิปัสสนากรรมฐาน**. กรุงเทพฯ-
มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.

พระภัททันตะ อาสภะ. (2532). **วิปัสสนาที่ปณี**

ฎีกา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระนิโรธรังสี. (2532). **คัมภีร์ปัญญาจารย์**.

กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

พระธรรมมงคลญาณ. (2558). **ธรรมะจากใจ**.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ กรุงเทพฯ-
มหานคร.

มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต. (2544).

บูรพาจารย์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
ศิลป์สยามบรรจภัณฑ์และการพิมพ์
จำกัด.

นนทิวัต ไล่เลิศ. (2551). “บทบาทของสถาบัน

พลังจิตตานุภาพที่มีต่อการพัฒนาสังคม”.

วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏ
ราชวิทยาลัย.